

Душан Иванић¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
filoloski.fakultet@fil.bg.ac.rs

Научна полемика
УДК 821.163.41"18"(048.83)
COBISS.RS-ID 135069697
DOI 10.7251/VER21011021

О ЈЕДНОМ ДЈЕЛУ И ЊЕГОВОМ АУТОРУ (*Србије њлачевно њакињорабошњеније*, Венеција, 1815)

Апстракт: Аутор у осврту на дилеме око ауторства псеудонимно објављеног дјела *Србије њлачевно њакињорабошњеније* (Венеција, 1815) указује на поуздане налазе Богдана Љ. Поповића и на погрешне атрибуције у новијем фототипском издању (2009).

Кључне ријечи: *Србије њлачевно њакињорабошњеније*, Стефан Живковић Телемак, Б. Љ. Поповић, ауторство, фототипско издање, грешке.

1.

У писму Копитару Вук тражи за лајпцишку пјесмарицу лик из своје прве књиге (1814), а ако се тај лик никако не може наћи, „а Ви иштите од госпоје Маце матер Србију и сина Србина, те ми у писму пошаљите” (Караџић, 1988б, стр. 247). То значи да књига *Србије њлачевно њакињорабошњеније* (објављено „В Мљетках, л. 1815, у Пане Теодосијева”) има лик „Мати Србија и син Србин” на листу испред прве странице текста, и да је то у Копитаровом и Вуковом кругу опште мјесто². Одмах ћемо рећи да то нагиње Стефану Живковићу (као аутору?), који је и иначе те године кад је књига штампана боравио у Срему. Био је у посјети Шишатовцу, код Лукијана Мушицког, и, по свједочанству Мушицког, „у родољубију свом тако је клонуо био, да је карактер народа сербског једном приликом жестоко опорочавао”, док је Мушицки „карактер народа сербског храбро бранио” (Мушицки, 1938, стр. 52). (У попису претплатника, Стефан Живковић и његова супруга Јелисавета везани су за Митровицу!) Маца је Марија Тирка, из породице Демелића, који су били претплатници на Вукове књиге, његови домаћини у Пањови (Румунија), па претплатници на Живковићеву *Благодетелну музу*.

Симо Милутиновић Сарајлија из Кишињева шаље Михаилу Герману примјерак дјела *Мати Србија и син*, 1823.³ То је несумњиво књига *Србије њлачевно њакињорабошњеније*. Код Сарајлије је 1817. свраћао Стефан Живковић. Није ли му можда тада дао своју књигу? Живковић ће у писму Вуку, 18. октобра 1818, рећи за Русе, „Омрзоше на немачке Србе,

¹ dusan.div@gmail.com

Аутор је професор емеритус на Универзитету у Београду. Бави се књижевном теоријом, историјом српске књижевности и текстологијом. – Напомена ур.

² Персонализација (персонификација) Србије постаје једна од најраширенијих фигура српског пјесништва, драме, публицистике: у *Штемашњографији* (Беч, 1741), код Орфелина (*Плач Србији*, Венеција, 1761), Рајића, Доситеја (*Пјеси на инсурекцију Србијанов*), Мушицког, Сарајлије, Стерије (посебно у његовим пригодним драмама).

³ У писму Михаилу Герману, Кишињев, 19/31. XII 1823, С. Милутиновић пише: „Ја сам свакому, честно и њеловјечески мислећима благожелателан и услужљив по могућству сила своји, а како не би вама био, који ми знамените овди у Русији Мира – отпорници мјесто кумира... мога и народни. Преодољен вашим повјерљивим захтевањем, како сам могао преписати из – Мати Србија и Син – шаљем вам по првој пошти”. (Саопштио Станиша Војиновић.)

особито поради Сина и матере Србије”. За њих двојицу изгледа да је то (наслов књиге и тема) опште мјесто.

У оди Лукијана Мушицког *Вуку Караџићу*, у м. Шишатовцу, 27. окт. 1816. (Мушицки, 2005, стр. 56), мото је „Притиснута јаче све на више скаче” (у *Сербије плачевном пакиторобошћенију* око вињете, водоскок чесме, на насловној страници стоји: „Притиснута јаче то на више скаче”). Да ли је тај афоризам случајно саопштен у оди Вуку Караџићу, или је саопштен зато што припада заједничком духовном кругу? Или то Мушицки цитира из књиге која му је приступачна? У Вуковом писму Мушицком (6/18. марта 1817) појављује се, другим поводом, пословица „притиснуто јаче све на више скаче” (Караџић, 1988а, стр. 419); а у истом се писму помиње и Телемак: „Сад ћу обрнути као Живковић (Телемак). - Шта ћемо радити?” (ради се о финансијским невољама око *Рјечника*). И то свједочи да је овај афоризам саставни дио заједничког искуства у преписци. Да ли ово „као Живковић” смјера управо на онај афоризам око вињете, „Притиснута јаче то на више скаче”?

Занимљиво је да у *Летопису* (1832, 28, стр. 145–149) Лазар Бојић под насловом „Загонетка” узима као глосу ову пословицу, с идејом да је Соларићева (На Соларичево) „Претиснуто јаче...”. Ово „На Соларичево” може се разумјети двоструко: да је Соларић аутор, али је несумњиво да је издавач. Можда се помиње и у преписци између Германа (у Русији, Вуков опонент) и Симе Сарајлије?! У писму Вуку, Михаило Павковић (7. марта 1816) (Караџић, 1988а, стр. 290) саопштава да му је „Димич из Карлштата” (Јован Димић, ујак Павла Соларића) обећао „послати неколико књижица о паденију Србије, а нигде и до сада неима ни у Н. Саду, већ се поједна нађу; или су забрањене”. То би могло значити да је, упркос забрани, Соларић растурио извјестан број примјерака.

На крају књиге је, под насловом „Љубопитним о проихожденију овога списанија” (можда од издавача, тј. од Павла Соларића, али вјероватније од аутора, под псеудонимом Живко Скиптровић), писмо датирано „у Митровици, фебруара 17, 1815”, уз додатак „Получено у Мљетками 12. маја”. У писму аутор саопштава да му је ово дјело „до руку дошло”. То је једноставан начин прикривања, односно преузимања ауторства под туђим именом (али у облику који је очито у семантичкој вези са правим именом и презименом: Живко Скиптровић – Стефан Живковић). Можда није без значаја што је Соларић прикупљао претплату на Живковићев превод *Прикљученија Телемака*, објављен 1814. у Бечу („Предчислити се може: у Венецији код Високоуч. Павла Соларића”) (Добрашиновић, 1974, стр. 28). Додајмо да је из тога периода ода *Стефану Живковићу* Лукијана Мушицког, датирана „У Шишатовцу, 12. априла 1816”, гдје Мушицки брани српски род од Живковићевог „хуљења” на „име рода”, тј. на Србе, питајући га зар једини Србин може бити без гријеха, зар само Србину плодови просвјете могу одмах сазрети, вјерујући да ће се у будућа времена и на нашим улицама видјети „питом и красан нрав”, али да би то вријеме дошло – „Љубимо искрено, топло род свој” (Мушицки, 1938, стр. 55). Узгред речено, Мушицки је сличан окршај имао и са Вуком Караџићем (Мушицки, 1938, стр. 48–51), или барем полемику око природе српског устанка против Турака, само изгледа с другачијим увјерењем (говорећи против хајдука). Велики дио Соларићевих просвјетитељских мисли, намјера и дјела има исти правац: љубав према свом роду као први услов просвјетивања, просвјетљености и напретка⁴.

⁴ Упоредити Соларић, П. (2019). *Сабрана дјела* (приредили Д. Иванић, И. Бјелаковић). Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић, стр. 20.

2.

Богдан Љ. Поповић (1913–2010), аутор књига и чланака о српској дипломатској историји, великих заслуга за приређивање дјела Богдана и Павла Поповића, својих стричева, у студији „Ко је писац *Србије џлачевној џакићорабошченија*” (1987, стр. 161–204), обухватио је све ове аргументе, и многе друге (свједочанства, подударања између Вукових напомена и Живковићевих причања о бјекству преко Дунава, 1809), тако да се без икакве сумње може тврдити да је једини могући аутор – Стефан Живковић. Додао је као аргумент да је Стефан Живковић у објави на *Телемака* (уз *Новине србске*, 28. децембра 1813) најавио књигу „о прикљученијама збившимсја у Србији от љета 1803. до 1814. с описанијем оне земље и једном картом, које сам у Србији живећи и по њој одећи списао”⁵.

Упркос свим тим аргументима, Службени гласник и горњомилановачки Музеј рудничко-таковског краја објављују (2009. године) факсимил ове ријетке књиге, по примјерку из 1815, дакле по примјерку првог издања. Факсимилу је прикључен „Превод и редакција са славеносрпског језика” (Миљенка Витезовић), иако је текст у основи на српском, с ријетким славеносербизмима. Томе је додат и текст „Родофиников у Београду јавни живот” (редакција Радослава Перовића, Београд 1954) и поговор Милована Витезовића, „Књига испита историјске савести”. У њему Витезовић приписује ауторство дјела Миљку Радоњићу, родом из Горњих Бранетића код Горњег Милановца. Колико је год помно отклањао могуће претпоставке о ауторству, Милован Витезовић зачудо није у обзир узео обимну и добро засновану студију Богдана Љ. Поповића, објављену већ давне 1987. У тој студији су изнијети непорециви докази да је аутор Стефан Живковић. Тај податак није ушао ни у Витезовићев поговор, али ни у нашу научну литературу, у лексиконе, енциклопедије, па ни у савремено фототипско издање *Прикљученија Телемака* (Живковићев превод Фенолоновог дјела, Беч, 1814) у Матици српској, 2015.

У уводу овог чланчића хтио сам показати како су претпоставке о ауторству, у раду Богдана Љ. Поповића, заправо докази. Поступак атрибуције, изведен у тој студији, може да се узме као образац како те послове треба радити: исцрпсти традицију (контрааргументе или једноставно – аргументе, те коначно изнијети своја истраживања). У нашим лексиконима (*Српски биографски лексикон*), и у другим изворима информација (узајамном електронском каталогу библиотека Србије заснованом на библиографском сервису COBISS), уз *Србије џлачевно џакићорабошченије* наводи се више аутора или имена везаних за ауторство (Павле Соларић, Миљко Радоњић, Симеон Орловић). Све то, послије рада Богдана Љ. Поповића, отпада као нетачно, а не мијења нити може промијенити садржину текста, једино утиче на приписивање оном чије је дјело. У опус Стефана Живковића, познатог по преводу *Телемака* (1814), поред *Благодетелне музе* (1814), која је такође превод или адаптација дјела тада популарног аустријског писца и проповједника Јакоба Глаца (Glatz)⁶, треба уврстити *Србије џлачевно џакићорабошченије* као његово оригинално дјело.

⁵ На књигу је у новије вријеме обратио пажњу М. В. Белов, који је описује као памфлет против Леонтија и Недобе, паралелно с памфлетом против Родофиникина, али ни он није упознат са атрибуцијом Б. Љ. Поповића.

⁶ О томе, М. Ристић, Један рани књижевни плагијат: Стефан Живковић: „Благодетелна муза”. Беч, 1815 // *Библиотекар*, год. 6 (1954), бр. 4, стр. 211–215. Можда је ипак прејака ријеч плагијат, с обзиром на то да у то вријеме није било строгих правила у преводу и поштовању ауторства.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Белов, М. В. (2007). *У истоков србској националној идеологији*. СПб: Алетејя.
2. Бојић, Л. (1832). Загонетка. *Летопис Матице српске*, књ. 28, 145–149.
3. Добрашиновић, Г. (1974). Објављенија: избор огласа на књиге и листове: 1791–1871, Београд: Друштво библиотекар Ср Србије, Југословенски библиографски институт.
4. Караџић, В. С. (1988а). Сабрана дела Вука Караџића. *Претписка*, I. (Приредио Голуб Добрашиновић са сарадницима). Београд: БИГЗ.
5. Караџић, В. С. (1988б). Сабрана дела Вука Караџића. *Претписка*, II. (Приредио Голуб Добрашиновић са сарадницима). Београд: БИГЗ.
6. Мушицки, Л. (2005). *Песме*. Изабрала и приредила Мирјана Д. Стефановић. Београд: СКЗ.
7. Мушицки, Л. (1938). *Одабрани стихови Лукијана Мушицког*. Приредио Васа Стајић, Београд: Геца Кон.
8. Поповић, Б. Љ. (1987). Ко је писац *Србије плачевног пакљиторобошенија*. *Књижевна историја*, 75–78, 161–204.
9. Ристић, М. (1954). Један рани књижевни плагијат: Стефан Живковић: „Благодетелна муза”. Беч, 1815. *Библиошечар*, 4, 211–215.
10. Соларић, П. (2019). *Сабрана дјела* (приредили Д. Иванић, И. Бјелаковић). Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић.
11. Цветковић Теофиловић, И., Стошић, Ј. (2015). *Живот и рад Стефана Живковића Телемака*. У: Фенелон, Ф. (2015). *Прикљученија Телемака. Част 1*. Превео Стефан Живковић Телемак. Приредиле Ирена Цветковић Теофиловић, Јелена Стошић. Нови Сад: Матица Српска (Фототипско изд. : Беч, 1814).

Dušan Ivanić

Professor emeritus at University of Belgrade
Faculty of Philology

ON A WORK OF ART AND ITS AUTHOR

(*The sad fact of Serbia being enslaved again*, Republic of Venice, 1815)

Summary: The paper provides an overview of the disputes over the authorship of a work entitled *The Sad Fact of Serbia Being Enslaved Again* (Republic of Venice, 1815), published under an alias. In this respect, it points to the findings of Bogdan Lj. Popović, who accribes the authorship, based on a number of pieces of evidence from credible sources, to Stefan Živković Telemak, the Serbian translator of the novel *The Adventures of Telemachus, the Son of Ulysses* (1814) by Francois Fenelon. These findings remain unknown in either the latest (and only) phototypical edition of the work (Official Gazette, Belgrade; The Museum of the Rudnik-Takovo Region, Gornji Milanovac, 2009, foreword by Milovan Vitezović) or in the Cobiss system or in the leading lexicographic publications (*The Serbian Biographic Lexicon*, Matica srpske). The author, in favour of attributing the work to Telemak, quotes frequent references to it in the correspondence between some of the contemporaries of the first edition (Vuk Karadžić, Jernej Kopitar, Lukijan Mušicki, Sima Milutinović Sarajlija, Solarić's relatives).

Преузето: 19. априла 2021.
Прихваћено: 9. августа 2021.